

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1956.2.03>

VEENE LAENSÕNADE LAENAMISEL JA KODUNEMISEL VALITSE- VATEST SEADUSPÄRASUSTEST EESTI KEELES

M. MUST,

filoloogiateaduste kandidaat

Ükski rahvas ei saa elada isoleeritult, omaette, vaid ta astub oma ajaloo-
lise arenemise teel paratamatult läbikäimisse naaberrahvastega. Need kok-
kupuuted võivad olla lühiajalise, ajutise iseloomuga, kuid võivad kujuneda
ka läbi sajandite kestvaks pidevaks suhtlemiseks. Rahvaste kokkupuudetest
tunnistavad muuseas nende keeltes leiduvad vastastikused laensõnad, millel
on suur ajalooline ja kultuurilooline väärtus nende kokkupuudete iseloomu,
samuti aja ja koha selgitamisel. Laensõnu leidub igas keeles, laensõnade
rohkus ja iseloom sõltuvad aga mitmesugustest konkreetsetest ajaloolistest
tingimustest. Pikaajaline kultuuriline ja majanduslik suhtlemine naaber-
rahvaga võib vaadeldava keele sõnavaras põhjustada küllaltki olulisi muu-
tusi, sest sõnavara on väliste mõjudele kõige vastuvõtlikum osa keelest.
Lühiajalised ja ajutised kokkupuuted teise rahvaga jätavad ka keelde ainult
üksikuid ja juhusliku iseloomuga sõnalaene.

Eestlased on kogu oma olemasolu vältel olnud tihedas suhtlemises neist
ida pool elunevate venelastega, mistõttu vene keelel on olnud küllaltki olu-
line osa eesti sõnavara rikastamises uute sõnade ja väljenditega. Muistse-
tele idaslaavi ja vana-vene laenudele järgnevad vahetult juba vene (s. t.
suurvene) keelest eesti keelde tulnud laensõnad kõige mitmekesisematelt
elualadelt. Käesoleva artikli ülesandeks ongi nende hilisemate laensõnade
alusel jälgida vene keelest eesti keelde tulnud sõnade laenamisel valitse-
vaid seaduspärasusi ja nende laensõnade saatust eesti keeles.

Missugust sõnavara on siis eestlased eelkõige venelastelt laenanud ja
mis põhjustel on laenamine toimunud?

Vaadeldes eesti murretes ja kirjakeeles hulgaliselt kodunenud vene laen-
sõnu, näeme, et enamik neist on tulnud koos uute esemete ja mõistetega,
mida õpiti tundma vene naabritelt ja mille kohta eesti keeles varem puudus
vastav nimetus. Vene kalurite eeskujul kasutusele võetud uute püünistega
ja teiste kalapüügivahenditega kodunesid eesti rahvapärasest kalastusalases
sõnavaras laensõnad nagu *mutt* < мутник, *kusid* 'mutinooda köied' < гужи,
sikuska 'käsiõng, talveõng' < сиккуша, *sakoll* 'sügavveemõrdadest koosnev
püünis' < закол, *sirbak* 'kahv' < черпак, *vorut* 'noodapöör' < ворот jpt.

Venelaste eeskujul täienes eesti talupoja hoburakendus. Samuti on endi-
sed postijaamad kaasa aidanud mitmete uut tüüpi hobusõidukite ja nende
nimetuste levimisele. Näit. *troska* < дрожжи, *kresla* 'sõiduregi; reekorv' <

кресло, *korup* 'reekorv' < короб, *sedelgas* < седелка, *leid* < шлея, *priipass* < припряжка jt. Rändavate vene ehitustöölaliste kaudu levisid koos uute ehituste ja ehitusdetailidega ka nende vene keelest pärinevad nimetused, nagu *sarai*~*sara* < сарай, *pliit* < плита, *truup* < труба jne. Koos venelastelt tundmaõpitud toitude ja jookidega tulid eesti keeles tarvitusele laensõnad, nagu *kiisel*~*kissell* < кисель, *präänik* < пряник, *suhkar* < сухарь, *rassolnik* < рассольник, *seljanka* < селянка, *morss* < морс, *kvass* < квас jt. Venelaste kaudu kasutusele võetud riietusesemetele osutavad laensõnad, nagu *paslik* < башлык, *manisk* < манишка, *halatt* < халат, *pussak*~*kussak* 'lai kootud meeste-vöö' < кушак, *loodotska* 'lahtine naisteking' < лодочка jne. Omaaegse tsaarivene- ja ühiskondliku ja poliitilise korruga seoses on eesti keelde tulnud sõnad, nagu *artell* < артель, *kasakas* < казак, *medal* < медаль, *rajuk* < паёк, *robul*~*rops* < бобыль, *pristav* < пристав, *türm* < тюрьма jt. Suur osa eesti-keelsetest sõjaväelistest terminitest on vene keelest laenatud, nagu *polk* < полк, *rood* < рота, *patarei* < батарея, *kasarm* < казарма, *kiiver* < кивер, *pagun* < погон, *ranits* < ранец jpt. Vastastikustest kultuurilistest ja majanduslikest suhetest vene ja eesti rahva vahel kõnelevad veel eesti keelde tulnud rohked vene laensõnad aianduse, kaubanduse, koduse majapidamise, kommestiku, rahvamängude ja paljudelt teistelt elu- ja mõistealadelt.

Ülalmainitud juhtudel täitis laensõna keeles oleva tühja koha ja tuli vastava eseme või mõiste tähistajana kohe kasutamisele kui täisväärtuslik ja asendamatu termin. Siin on seos keele ja ühiskonna ajaloo vahel eriti ilmne, sest taoliste laensõnade territoriaalne levik sõltub harilikult vastavate nähtuste ja esemete levikust. Vastavalt sellele, kuidas naaberriigi kaudu täienes ja rikastus rahva kultuur uute elementidega, rikastus ja täienes ka keele sõnavara uute sõnadega.

Alati ei ole aga laensõna keelde tulek tingimata seotud uue eseme või mõiste laenamise, vaid sõna laenamist võivad tingida ka mitmesugused keele sisemised tegurid, tarve väljendusvahendeid pidevalt täiustada ja mitmekesistada. Teatavad kategooriad keele sõnavaras on eriti vastuvõtlikud muukeelsele mõjule. Nii laenatakse võrdlemisi kergesti mitmesuguseid deskriptiivse või erilise stiililise ja emotsionaalse varjundiga sõnu. Nimetatud sõnarühmad on väga ebastabiilsed ning asenduvad kergesti teiste, sünonüümsete sõnadega, sest keeletarvitajal on vajadus üha uute ning tugevamini mõjuvate ekspressiivsete väljendite järele. Seepärast esineb nimetatud sõnarühmade harilikult rohkesti teistest keeltest laenatud sõnu. Keeletarvitaja seisukohalt on tihti lihtsam laenata vajalik sõna valmis kujul naaberkeelest kui otsida võimalusi omast keelest mingi tähendusnüansi paremaks edasiandmiseks. Muidugi sõltub ka selliste stiililiste laenude rohkus keeles mitmesugustest välistest teguritest, peegeldades omalt poolt teise keele mõju tugevust ja kestust. Vene aladele lähemates eesti murretes on neid laensõnu hoopis rohkem kui läänepoolsetes murretes.

Vene keelest eesti keelde tulnud väljenduslikult ilmekatest laensõnadest, mis omavad erilist stiililist varjundit võrreldes teiste sünonüümsete sõnadega, mainitagu näit. *putka* 'onn, osmik, väike majake' < будка, *noos* 'saak, kandam' < ноша, *tolk* 'aru, taip' < толк, *tavaar* 'kaup, kraam; varandus' < товар, *kamandama* 'käsutama, õiendama, askeldama' < командовать, *klani-ma* 'peale käima, puruma, manguma' < кланяться jpt.

Mitmed esitatud näited kinnitavad ühtlasi keeleteaduses tuntud tõsiasja, et sõna omandab erilise väljendusliku varjundi sageli alles teise keelde laenatult. Eriti ilmekalt peegeldub see nähtus sellistes eesti keelde tulnud vene laensõnades, nagu *koika*~*koiku* < койка, mis vene keeles on neutraalse tähendusega, kuid eesti keeles tähendab viletsat, primitiivset voodit, nari. Edasi *mässak*~*messok* < мешок, mis lõuna-eesti murdes on tulnud tarvitusele eeskätt vana, katkise koti tähenduses, kirde-eesti rannamurdes tähen-

dab aga ainult suurt kotti. Vene laen *verukas~vorukas* <верёвка tähendab eesti keeles eelkõige jämedat, ebaühtlast nõõri või lõnga, *resima~räsutama* <резать tähendab eesti murretes 'nüri noaga lõikama, murima', *vaaritamata* 'keetma' <варить omab eesti keeles naljatlevat varjundit jne.

Siin puutume juba kokku nähtusega, et muukeelsed laensõnad kodunevad harilikult ainult teatavas spetsiifilises tähenduses, mis võib olla palju kitsam kui sõna algupärane sisu. Laensõna, mis esialgu on lihtsalt sünonüümiks keeles juba olemasolevale sõnale, kohaneb oma tähenduse poolest varasema sõnavaraga. Algselt sünonüümsete sõnade vahele võib tekkida tähenduslik erinevus ning laensõna kasutatakse ära keele väljendusvõimaluste parandamiseks. Näit. on vene laen *puugnits* <пуговица tähendanud varem lõuna-eesti murdes üldse nõõpi, hiljem on saanud spetsiaalselt nahast kasukanõõbi tähenduse. Sõna *robotama* <работать on eesti murretes saanud tähenduse 'kiiresti töötama, rassima' või ka 'ruttu, kuid hooletult ja pealiskaudselt töötama', *nesima~nessima* <нести esineb eesti murretes tähenduses '(vähehaaval) kokku kandma; midagi rasket kandma' jne.

Sagedasti esineb laensõna varem tuntud eseme täiuslikuma või arenuma kuju tähistajana. Nii on laensõna *palat~polut* <полати kogu idapoolses Eestis põhitähenduse 'magamislava' kõrval tuntud veel tähenduses 'põrandast kõrgemale ehitatud varuline loomasõim mitmele veisele', kuna vana soomeugriline sõna *sõim* tähendab harilikku loomasõime. Lõuna-eesti setu murrakus tähendab vene laen *pluuk* <плуг raudsahka, *ader* aga harkatra jne.

Selline tähenduslik diferentseerumine on tekkinud sageli kahe murde piirialadel. Lõuna-Eestis esineb *karman* <карман üldiselt samas tähenduses kui vene keeleski, põhja-eesti ja lõuna-eesti murde kokkupuute aladel, kus harilikum on eesti kirjakeelne sõna *tasku*, on *karman* omandanud tähenduse 'põuetasku; suur, sügav tasku; tasku meeste riietel' jne.

Kui ühelt poolt toimub laenavas keeles laensõna tähenduse spetsialiseerumine, väljendab teiselt poolt laensõna kodunemist see, et sõna võib teise keelde laenatud saada lisaks uusi tähendusvarjundeid, võib oma tähenduse poolest laieneda ja edasi areneda. Näit. tähendab *kormitama* <кормить eesti murretes nii 'toitma; hästi söötma; nuumama' kui ka 'ahnitsema, tagavaraks korjama, kokku hoidma', *utsitama* <учить omab peale põhitähenduse 'õpetama' veel tähendusi 'taga sundima, ässitama; kiiresti teha vihtuma', *uhka* <уха tähendab eesti murretes ka üldse lahjat, vesist toitu, põhja-eesti keskmurdes veel läbiaetud piima. Laensõna *lamavoi* <ломовой, mis vene keeles tähendab veovoorimeest, tarvitatakse eesti keeles aga harilikult veovankri tähenduses. Eesti sõnavara põhifondi kuuluv vene laensõna *jaam* <ям on tähenduses 'postijaam' tulnud eesti keelde juba XVII sajandil. Tänapäeval on sõna algupärane tähendus vananenud, kuid sügavalt keelde juurdunud laensõna on siisult avardunud, esinedes ühendites, nagu *raudteejaam, ilmajaam, traktorijaam* jne.

Vastavalt ühiskonna arenemisele ja rahva kultuurilise taseme tõusule toimub koos keele sõnavara kvantitatiivse kasvuga pidevalt ka sõnavara kvalitatiivne rikastumine, areneb sõna tähenduste ja nende varjundite diferentseerumine, suureneb sünonüümsete varjundite rikkus. Teistest keeltest laenatud sõnad võivad omalt poolt kaasa aidata sõnavara tähenduslikule eristumisele ja keele väljendusliku külje täiustumisele.

Eesti keeles kodunenud vene laensõnad kinnitavad seda üldtuntud fakti, et kõige kergemini laenatakse ühest keelest teise nimisõnu, konkreetsete esemete ja asjade nimetusi. Abstraktseid substantiive on vene laensõnade hulgas eesti keeles ainult üksikuid, needki enamikus piiriäärsetes murrakutes. Küll leidub aga eesti keeles hulk vene keelest laenatud verbe, rida adjektiive ja mõningaid adverbe, mida samuti harilikult väga kergesti ei lae-

nata. Eesti kirjakeele sõnavarasse kuuluvad seesugused vene päritoluga tegusõnad, nagu *nuhkima* <нюхать, *lesima* <лежать, *tassima* <тащить, *kositama* <гостить, *klanima* <кланяться jt. Kõnekeeles ja murretes on üldiselt tuntud veel verbid, nagu *nesima*~*nessima* 'kandma, tassima' <нести, *robutama* 'kiiresti (kuid ülepeakaela) töötama' <работать, *kormitama* 'toitma, piutama; koguma, ahnitsema' <кормить, *krossima* 'tükeldama, hakkima' <крошить, *lomima*~*lomama* 'purustama, muljuma' <ломить, ломать, *praavitama* 'kohendama, parandama' <править jpt.

Laenatud adjektiividest on eesti murretes ja kõnekeeles laiem laevikuga sõnad, nagu *prosta*~*prostoi* <простой, *lisna* <лишний, *ladna* <ладный, *lohoka* 'osav, vilunud' <ловкий jt. Vene päritoluga adverbidest mainitagu näiteks *siva* <живо, *sutt*~*sutikene* 'natukene' <чуть. Eesti idapoolsetes murrakutes leidub neidki laensõnu palju enam. Lisaks sellele on kagu-eesti murrakutes kasutusel mitmeid vene algupäraga abisõnu, nagu *hot* 'ehkki, kuigi' <хоть, *vet* 'ometi, ju' <ведь, *a*, *a to* 'aga; muidu, vastasel korral' <a, a to ja teised, mis kõnelevad õige tugevast vene mõjust sellele alale.

Küsimus sellest, missugusel kujul sõnu laenatakse, on tekitanud keeleteadlaste hulgas mitmesuguseid arvamusi. Ühelt poolt on tahetud üldse eitada sõnade laenamist obliikväändeis,¹ või mõnatakse, et see võib toimuda ainult väga üksikuil juhtudel.² Teiselt poolt peetakse võimalikuks sõna laenamist mis tahes vormis.³

Eesti kirjakeeles ja murretes rohkearvuliselt kodunenud vene laensõnad pärinevad valdavas enamikus vene ainsuse nominatiivist. Üksikuhtumeil võib laen lähtuda mitmuse nominatiivist, nagu *pitski* 'tuletikk' <спички. Mõningal juhul peab aga eeldama lähtevormina vene genitiivikäänet. Võrdleme näiteks selliseid murdelisi laensõnu nagu *kalotka* 'sõjaväeambulants' <околоток, -тка, *võpatka*~kirjakeeles *pätk* 'hobuse jalahaigus' <выпадок, -дка, *tšolonka*~*tšolokna* 'süstik' <murdeline челнок, -нка, *pagra* 'pootshaak' <барор, -гра, *saima* 'riigilaen' <заём, займа, *paaja* 'osa, jagu' <пай, пая jt. Erakordselt on laensõna algkujuks vene akusatiiv, näit. *laptuu* 'teat. pallimäng' <лапта. Mõnikord võib laensõna häälikuline varieerumine murrakuti olla seletatav just laenu aluseks olnud efi käänete mõjuga, näit. *kriitsok*~*krutsik* (<n. sg. крючок) ~*krutska* (<g. sg. крючка) ~*krutski* 'õngekonks; temp; kelmus, riugas' <n. pl. крючки.

Ometi on need juhtumid, kus laenu lähtekujuks tuleb pidada mingit kõrvalkäänet, laensõnade suure hulgaga võrreldes väga üksikud ning neistki võib osa seletada teisiti. Näiliselt on vene genitiivi kujust laenatud ka seesugused lõuna-eesti sõnad, nagu *piitna* 'siirupijook' <сбитень, -тня, *truutna* 'isamesilane; laisk inimene' <трутень, -тня jt. Tõenäoliselt on siin aga olnud eeskujuks sellised sõnad, nagu *meistri*, *korstna* (eesti kirjakeeles *meister*, *korsten*), kus lõuna-eesti murdes on genitiivikuju üldistunud ka ainsuse nominatiivi. Võrreldagu siinjuures ka samalaadseid sekundaarseid vorme oma lõpusilbilt lähedastes vene laensõnades, nagu *jaakar* g. *jaakari* kõrval ka n. sg. *jaakri*~*jaagri* 'ankur' <якорь, *kossel* kõrval ka *kosli* 'võrkpott, heinamärss' <кошель, *munder* kõrval ka *mundri* <мундир jt.

Siin jõuamegi jälle nähtuse juurde, et keeletarvitaja püüab laensõnu igati kohandada oma keele struktuuriga. Eespool nägime, kuidas laensõnad oma tähenduse poolest mugevad keeles olemasoleva sõnavaraga. Koos sellega liituvad laensõnad ka oma foneetilise ja morfoloogilise külje poolest keeles tuttavate sõnatüüpidega ning alluvad neid laenanud keele sõnade muutmise reeglitele. Ka eesti keelde tulnud vene laensõnad on mugevad

¹ Б. А. Серебрянников, Об устойчивости морфологической системы языка, Вопросы теории и истории языка, Москва 1952, lk. 208—213.

² Л. А. Булаховский, Введение в языковедение II, Москва 1953, lk. 123.

³ O. Jespersen, Die Sprache, Heidelberg 1925, lk. 195.

eesti kirjakeeles ja murretes valitsevate seaduspärasustega ning siin kehtivate grammatiliste ja foneetiliste normidega. Kõige enam venepärast ilmet on laensõnad säilitanud vene-eesti keelepiirile lähimates eesti murrakutes, sest siin on vene mõjustus pidev ja intensiivne, nii et teatavat sõna on võidud üha uuesti laenata. Ühtlasi on need murrakud sagedasti ise häälikuliselt vene keelele mitmeti lähemal kui teised eesti mured ja eesti kirja-keel. Mida kaugemale laensõna on eesti murretes tunginud, mida igapäevasem ja harilikum ta kõnekeeles on, seda täielikumalt allub ta eesti keele arenemise sisemistele seadustele.

Üheks esmaseks teguriks, mis muudab vene keelest, nagu üldsegi liikuva, dünaamilise rõhuga keeltest tulnud laensõnad eestlasele kodusemaks, on rõhu toomine esimesele silbile. See on üldine seaduspärasus, millele alluvad peaaegu kõik laensõnad. Ainult kõige hilisemad laenuvad võivad murrakuti teatava aja säilitada algupärase rõhu. Dünaamilise rõhu siirdumine laensõnades esimesele silbile toob endaga sagedasti kaasa mitmesuguseid teisi muutusi ja nähtusi. Pearõhu kandumisega esimesele silbile võib siin toimuda algselt rõhutu vokaali sekundaarne pikenedamine, näit. *truup* 'soemüür' < труба, *poolakas* < поляк, *kaabatama* 'kaevama' < копать jt.

Rõhu siirdumisega esimesele silbile tekkis pikemate sõnade järgsilpides soodne olukord mitmesuguseks häälikute koondumiseks ja kadumiseks üksikut vokaalist kuni tervete silpideni. Vene kalapüügiriist мутник on eesti keeles tuntud nimetusega *mutt* g. *muti*; laensõna *kuksin* < кушкин kõrvale on tekkinud eesti murretes kodusem *kuks* g. *kuksi*. Ühtlasi on viimasel juhul sõna tähendus tänapäevastunud. Kui *kuksin* tähendab setu murrakus vananenud sõnana pudelitaolist savinõu, ulatub *kuks* pleknõu (petrooleumi-, tõkati-, piimanõu) tähenduses palju kaugemale lääne poole. Eesti keele seisukohalt raskepärase *sorokohvka* < сороковка kõrvale on tekkinud kogu eesti keelealal tuttavaks saanud *soru* 'veerandtoobiline (viina)pudel' jne.

Esimene pearõhuline silp võidakse laensõnades saavutada ka sel teel, et algupärane rõhueelne silp (resp. silbid) jäetakse ära. Eriti harilik on selline kadu kolme- ja enamasilbilistes sõnades, harvemini esineb ka kahe-silbilistes. Näit. *десятина* > *tessatin*~*tiin*, *четверик* > *tsetverik*~*veerik*, *подрядчик* > *podrätsik*~*tretsik* '(ehitus)ettevõtja', *кумак* > *kumak*~*maak*~*maage* (lõng) 'punane puuvillane lõng' jne.

Rõhusuhetest sõltub ka laensõna sisehäälikute olukord, nende allumine laenavas keeles kehtivatele seaduspärasustele ning kogu sõna liitumine keeles olemasolevate morfoloogiliste ja sõnatuletuslike tüüpidega. Üheks eesti keelt iseloomustavaks seaduspärasuseks on astmevaheldus, millele harilikult alluvad ka laiemalt levikuga ja enam kodunenud vene laensõnad. Näit. *kott*, g. *kota*, p. *kotta* 'saapalabak, tuhvel' < коты, *kriuk* g. *kriuga* kõrval veelgi enam kodunenud kujud *kriuge* g. *kriuke* ja *riugas* g. *riuka* < крюк, *nuhkima*, *nuhib* < нюхать, *torp* g. *torba* 'hobuse peakott' < торба jpt.

Rõhuoludest oleneb sageli lõpuvokaali püsi või kadu laensõnades. Eesti keele arenemise sisemiste seaduste toimel on eesti keeles teatavasti kolme- ja enamasilbiliste sõnade lõpuvokaal kadunud. Kahe-silbiliste sõnade lõpult kadus vokaal sel juhul, kui sõna esimene silp oli pikk ja teine lahtine. Sellele seaduspärasusele allub ka suur osa eesti murretes ja kirjakeeles paremini kodunenud vene laensõnu. Näit. *kuurits* 'teat. kalapüünis' < курица, *mannerg* < манерка, *kamand* 'jõuk, kamp, salk' < команда, *utsin* < ученье, *verst* < верста, *teng* < деньги, деньга jt. Hilisemates, vähem kodunenud laensõnades võib lõpuvokaal püsida, eriti sel korral, kui pole veel toimunud rõhu siirdumist esimesele silbile. Näit. *kufaika*~*vuhvaika* 'vattkuub' < куфайка; фуфайка, *matsalka* 'pesemisnuustik' < мочалка, siis ka *jupka* 'seelik' < юбка, *kriska* 'korstnakaas' < крышка jt.

Ühest keelest teise siirdunud sõnad, olles välja kistud oma algupärasest

grammatilisest keskkonnast, seisavad neid laenanud keeles esialgu erandlikul kohal, kandes veel ilmseid võõra keele tunnuseid. Sõltuvalt laensõna levikust ja tema esinemise sagedusest keeles, kaotab laensõna kodunedes aja jooksul oma võõrapärase ilme ning liitub üha tihedamalt selles keeles valitsevate foneetiliste ja morfoloogiliste tüüpidega. Seaduspäraselt alluvad eesti keeles kodunenud vene laensõnad siin kehtivale deklinatsioonile ja konjugatsioonile süsteemile. Suurem osa konsonandiga lõppevatest laensõnadest on saanud eesti keeles sidevokaaliks *-i*, näit. *noos*, g. *noosi* 'saak, kandam' <ноша, *tessatin*, g. *tessatini* <десятина, *huutor*, g. *-i* 'üksiktalul' <хутор, *vaksal*, g. *-i* <вокзал jpt. Sügavalt kodunenud laensõnade sidevokaaliks on mõnikord ka *-u*, nagu *tiin*, g. *tiinu* <десятина, *rood*, g. *roodu* <рота, *manner*, g. *-u* <манерка, *kasarm*, g. *-u* <казарма jt. Laensõnad, mis nominatiivis lõpevad *k-ga*, käänduvad eesti sõnade *hunnik*, *kuusik*, *õnnelik* eeskujul valdavalt *u*-tüveliselt, näit. *pintsak*, g. *-u* <пиджак, *kulak*, g. *kulaku* <кулак, *tentsik*, g. *tentsiku* <денщик, *puravik*, g. *puraviku* <боровик jt. Laensõnad *us-*, *os-* lõpuga on aga harilikult liitunud eesti *s-lõpuliste* sõnadega, saades genitiivi lõpuks *-se*, näit. *puustus*, g. *-e* 'mahajäetud talu; üksiktalul' <пустошь, *kaarus*, g. *-e* 'põimitud villane nõör' <гарус, *kuparas*, g. *-e* 'vitriol' <купорос jt.

On iseloomustav, et eesti idapoolsetes murretes, kus vene naabus on pidevalt mõju avaldamas, toetuvad laensõnad oma tüvevokaali poolest tugevamini vene keelele, kuna kaugemal alluvad nad kergemini eesti käänamistüüpidele. Nii esineb kagu-eesti murrakutes laensõna *truup*, g. *truuba* <труба, mis teistes eesti murretes ja eesti kirjakeeles esineb kujul *truup*, g. *truubi*. Eesti rahvuskeele sõnavara põhifondi kuuluv hiline vene laen *pliit*, g. *pliidi* <плита esineb murdetel veel kujul *pliit*, g. *pliida* ja isegi *pliita*, g. *pliita*. Murrakuti esineb kõikumist ka rea teiste laensõnade käänamisel, näit. *pliin*, g. *pliini*~*pliina*~*pliinu* <блин jt., kus tüvevokaal sõltub laensõna kodunemise astmest teatavas murdes ning ka erisuguste keeleliste analoogiate mõjust laensõnale.

Vene keelest laenatud tegusõnad on allutatud mitmesugustele eesti konjugatsioonitüüpidele. Enamik vene päritoluga verbe muutub eesti *kirjutama*-tüübi eeskujul, näit. *praavitama* <править, *kostitama* <гостить, *kamandama* <командовать jt. Teine rühm laenatud verbe on läinud *elamata*-tüüpi, näit. *klanima* <кланяться, *lomima*~*lomama* <ломить, ломать jt. Astmevaheldusliku *õppima*-tüübiga on liitunud laensõnad, nagu *krossima* <крошить, *nuhkima* <нюхать, *tassima* <тащить jne.

Laensõnade kodunemisel laenavas keeles on oluliseks teguriks võõrapärase või vähetuntud sõnalõppude ja liidete asendumine tuttavamatega. Nii on vene keeles tihti esinev liide *-ka* laensõnades sagedasti asendatud eesti keeles hariliku *kas*~*ka*-lõpuga (vrd. *liblik*~*liblikas*). Näit. *кибитка* > *kibitka*~*kipikas*~*kipik* 'sõidukikummi; kattega sõiduk', *лейка* > *leika*~*leik*~*leigas* 'trehter'. Osa *ka*-lõpulisi laensõnu on siirdunud mõnedes murretes eesti *ik*-liiteliste sõnade rühma, näit. *бочка* > *potska*~*pootsik* 'tünn, vaat', *татарка* > *tatar*~*tatrik* jt. Nagu osutab viimane näide, võib vene deminutiivne liide *-ka* eesti keelde tulnud laensõnades ka lihtsalt ära jääda. Sedasama nähtust kohtame murrakuti ka laensõnades *ragatka*~*ragat* 'tõkkeruu' <рогатка, *palatka*~*palat* 'telk' <палатка jt.

Lõuna-eesti murdes on liide *-nd* üldistunud paljudesse *n*-lõpulistesse laensõnadesse, näit. *polvand* 'tõdrekuju; rumal inimene' <болван, *tsugun*~*tsugund* 'malm(pott)' <чугун, eesti kirjakeelde kuulub sõna *porganä* <боркан.

Eestipärane lõpp *-as* on liitunud laensõnale *kapsas* <капуста, eesti rahvanimesid tulevat liide *-lane* vene keelest laenatud sõnale *tatarlane* <татарин jne.

Ka laensõnade häälikuline koosseis teeb vajaduse korral läbi mitmesuguseid muutusi. Eesti keele foneetilisele süsteemile võõrad häälikud ja häälikuühendid substitueeritakse neile lähedaste tuttavamate häälikutega. Eesti keeles tundmatud helilised klusiilid *b, d, g* (б, д, г) asendatakse laensõnades vastavate helitute klusiilidega, näit. *paslik* 'tuisumüts' < башлык, *tubinitsad* 'kaluri nahkkindad' < дубленицы, *pagor* 'pootshaak' < барор jt; eesti keelele põhiliselt võõrad *š* ja *ž* (ш ja ж) asendatakse *s*-iga, *f* (ф) *v*-ga või *hv*-ga, näit. *sinel* < шинель, *parisnik* < барышник, *meres* 'kalavõrk' < мережа, *kahotan* < кафтан, *vuhaika* 'vattkuub' < фуфайка, *karahvin* ~ *karavin* < графин jne.

Keele arenemise sisemised seadused on need tegurid, mis kindlustavad keele rahvusliku omapära säilimise teise keele tugevagi mõju puhul, sest nende seadustega kohanevad ka muudest keeltest laenatud sõnad. Seepärast ei saa ka ükski keel temale vajalikke uusi sõnu teistest keeltest lihtsalt mehaaniliselt üle võtta, vaid muukeelsed, laenatud sõnad kujunevad ümber oma häälikuliselt ilmelt, grammatiliselt struktuurilt ja tähenduslikult sisult, vastavalt neid laenanud keele sisemistele seadustele. Sõltuvalt kohaliku murraku iseloomust on eri murrakutes leitud sageli isesuguseid võimalusi võõra sõna kodundamiseks, mistõttu teatavast laensõnast võib murrakuti esineda väga erinevaid variante. Näiteks esinevad eesti murretes kõrvuti seesugused paralleelkujud, nagu *sedjolka* ~ *sedolka* ~ *sedulg* ~ *sedelgas* ~ *sedluk* ~ *sedruk* ~ *telka* ~ *telgas* < седёлка, *krovati* ~ *kravat* ~ *kraavat* ~ *kraavant* ~ *krahvat* ~ *krabat* ~ *krabuski* ~ *kratu* ~ *karavat* ~ *ravask* 'labasäng, primitiivne magamisase' < кровать, *lesanka* ~ *lesentka* ~ *läsenka* ~ *lesing* ~ *lesätik* ~ *lesku* ~ *leso* ~ *santka* 'lamaahi, ahjupink' < лежанка, *kormitama* ~ *kormitsema* ~ *kormima* ~ *kormeldama* ~ *kormendama* 'toitma; puumama; ahnitsema, koguma' < кормить jne.

Mida kaugemale eesti keelealal mingi laensõna on tunginud, seda enam on ta harilikult kaugenenu venekeelsest lähtekujust ning seda kergemini on ta allunud mitmesuguste analoogiate mõjule. Keeletarvitaja püüab uut sõna alateadlikult seostada kõlalt ja tähenduselt lähedaste tuntud sõnadega ning nii on avatud tee mitmesuguste kontaminatsiooniliste ja analoogiliste sõnakujude tekkimisele. Nii on vene дубленицы otseseks vasteks lõuna-eesti murretes *tubinitsa(d)* 'kaluri nahkkindad'. Selle kõrval esineb aga murrakuti ka *tubina kinda(d)* või *tubinaha(d)*, kus sõna teine pool on asendatud omakeelsete sõnadega *kinnas* või *nahk*. Kogu idapoolse Eestis tuntud *venitus* ~ *venitis* (puu) 'hoone seina ülemine palgikord' < венец on ilmselt mõjustatud vastavakõlalisest eesti sõnast *venitus* (vrd. verb *venitama*). Vene коновал 'ungur, soolapuhuja-hobusearst' on eesti keeles andnud murdeti kas *konovald* ~ *kronuvald* g. -*valla* (vrd. *kronu* 'vana, vilets hobune' + *vald*) või *konovalaja* (vrd. tegijanimi sõnast *valama*) jne.

Soodsatel tingimustel võib keele sõnavara vastu võtta tähelepandava hulga muukeelseid laensõnu, kuid harilikult jäävad need väljapoole sõnavara põhifondi. Keele struktuuri püsiva iseloomu tõttu pääsevad laensõnad ainult erilistel tingimustel sõnavara põhifondi koosseisu. Oluliseks eelduseks on seejuures laensõna kauaaegne esinemine keeles. Pikaajalise kasutamise tõttu võivad laensõnad täielikult koduneda teiste keeles olemasolevate sõnadega, nii et nad ei erine viimastest ei oma foneetilise ega grammatilise struktuuri poolest. Nii kuulub tänapäeva eesti sõnavara põhifondi terve rida vanu slaavi ja vana-vene laensõnu, mis on eesti keeles kasutusel olnud juba mitmeid aastasadu ja on niivõrd kokku kasvanud eesti põlise sõnavaraga, et sageli saab ainult keelelise analüüsi varal kindlaks teha nende võõrast päritolu. Vrd. *hirs* < жрьдь (жердь), *liud* < блюдо, *raamat* < грамота, *sundima* < сѣдити (судить) jpt.

Eesti sõnavara põhifondi läinud hilisematest vene laensõnadest kuulub enamik samuti nende laenude vanemasse kihistusse, näit. *jaam* < ям, *kõrts* < корчма, *kõrtsmik* < корчемник, *tatar* < татарка, *kapsas* < капуста, *porgand* < боркан, *sedelgas* < седёлка, *pliit* < плита, *rubla* < рубль, *voli* (*volinik, volitamä* jne.) < воля, *riisikas* < рыжик, *tõkat* < дөготь, *nuhkima* < нюхать, *tassima* < тащить jt. Kõik need laensõnad on täielikult kohanenud eesti keeles valitsevate häälikuliste ja morfoloogiliste normidega ning mitmed neist seisavad rohkete tuletistega sõnapere eesotsas.

Enamik eesti sõnavara põhifondi kuuluvatest vene laensõnadest peegeldab eredalt vene kultuuri ja keele viljastavat mõju eestlaste kultuurile ja keelele ning tähistab eesti sõnavara ja sõnavara põhifondi pidevat kasvu ja rikastumist.

Murrakualadel, kus vene mõju on olnud eriti tugev ja pikaajaline, on vene laensõnad mõnel juhul isegi osa endisi põhifondi sõnu välja tõrjunud ning astunud ise nende asemele. Näiteks kuulub sõna *prääditama* < прясть tänapäeval kindlasti setu murraku põhisõnavarasse, kuna põline sõna *ketrama* esineb kõnekeeles juhuslikult, sedagi peamiselt meeste keeletarvituses, kellele sõna on võõram. Setu rahvalauludes on aga olukord just vastupidine, siin on *prääditama* veel ainult paralleelsõnaks harilikule sõnale *ketrama*. Lisaks eesti üldrahvusliku keele sõnavara põhifondi kuuluvatele vene laendele on setu murraku põhifondis veel laensõnad, nagu *koss* 'juuksepalmit' < коса, *kulak* 'rusikas' < кулак, *jaakar* 'ankur' < якорь, *hiitra* 'kaval, tark' < хитрый, *veessel* 'lõbus' < весел, *laaditama* 'korda seadma; valmistama' < ладить, *hot* 'ehkki, kuigi' < хоть ja teised, mille keelde tulek ei tähendanud igakord sõnavara põhifondi kvantitatiivset või kvalitatiivset rikastumist, sest nad tähistavad enamikus juba varem tuntud mõisteid. Enamik selliseid nn. tarbetuid laene, milles peegeldub eriti tugev vene keele mõju, piirdub ainult kõige piiriäärsemate murrakute sõnavaraga, pääsemata eesti üldrahvalikku kõne- ja kirjakeelde.

Eespool käsitlesime lähemalt neid vene laensõnu, mis on tulnud eesti keelde kahe naaberrahva liikmete vahetu suhtlemise tagajärjel. Nende laenude kodundamisel ja keelde juurutamisel on olnud oluline osa eesti murretel, kust suur hulk pikkade aegade jooksul omaseks saanud vene laensõnu on läinud ka eesti kirjakeele sõnavarasse. Eesti keel on kujunenud peamiselt põhja-eesti keskmurde alusel ja seepärast esineb enamik suulisel teel levitud vene laensõnu eesti kirjakeeles põhja-eesti murretest tuntud häälikulisel kujul, näit.

põhja-eestis			
ja kirjakeeles	<i>kiisel,</i>	lõuna-eestis	<i>kiisla~kissel</i> < кисель,
"	<i>kuli,</i>	" "	<i>kull~kuul</i> < куль
"	<i>polut,</i>	" "	<i>palat</i> < полати,
"	<i>rogusk,</i>	" "	<i>ragas</i> < рогожка,
"	<i>tatar</i>	" "	<i>tatrik</i> < татарка jne.

Sagedasti peegeldab see laensõnade murdeline erinevus vene laensõnade kahesuunalist levikut eesti keelealal, sest põhja-eesti murdesse on vene keeleline mõju tunginud harilikult põhja poolt Peipsit, loode-vene murde kaudu, kuna lõuna-eesti osas on vahendajaks olnud kesk-vene murderühma kuuluv pihkva murre.

Eesti kirjakeeles esinevate vene laensõnade kirjalpilt on tugevasti mõjustanud vene keele ortograafia, kuna eesti murretes tuntakse neid sõnu harilikult hoopis enam eestipärastunud kujul, vrd.:

eesti kirjakeeles	армяк > <i>armjakk,</i>	murretes	<i>ärmak, härmik,</i>
" "	ханжа > <i>hanža,</i>	" "	(h)ansa~ <i>hanss~ants,</i>
" "	казачок > <i>kasatšokk,</i>	" "	<i>kasatsok~kasatsk,</i>
" "	квас > <i>kvass</i>	" "	<i>vass</i> jne.

Peale seesuguste suulisel teel, murrete ja kõnekeele kaudu levinud laenude leidub eesti kirjakeeles aga ka suur hulk nn. kirjanduslikke vene laene, mis on tuttavaks saanud ajakirjanduse, populaarteaduslike raamatute ja muude trükiste kaudu. Nii on juba käesoleva sajandi esimestel aastatel eesti ajakirjanduses esinenud sõna *kulak* < кулак tähenduses 'võõrast tööjõudu eksplaateeriv suurtalunik', kuigi see sõna eesti kõnekeeles sai üldtarvitatavaks alles nõukogude võimu ajal. Revolutsioonilise liikumise tõus Venemaal ja ühiskondliku elu aktiveerumine käesoleva sajandi alguses peegeldub ka sel perioodil eesti keelde laenatud sõnades, nagu *bolševik* (esialgu esines see harilikult tõkelaenu kujul — *enamlane*) < большевик, *duuma* < дума, *kadett* < кадет, *menševik* (või selle eestikeelne vaste *vähemlane*) < меньшевик jt. Tsaarivalitsuse võitlust kasvava töölislikumisega väljendavad sel perioodil eesti keeles tarvitusel olnud laensõnad, nagu *nagaika* < нагайка, *ohranka* < охранка, *pogromm* < погром jt.

Nagu osutab paljude sõnade häälikuline kuju eesti kirjakeeles, on ka mitmed rahvusvaheliselt tuntud ja teistest keeltest pärinevad sõnad tulnud eesti keelde vene keele kaudu. Näit. *kalingur* < коленкор, *karantiin* < карантин, *kriitika* < критика, *poliitika* < политика, *sviiter* < свитер, *vaksal* < вокзал jt. Möödunud sajandi lõpu või käesoleva sajandi alguse kirjakeeles on esinenud veel sõnad, nagu *histooria* < история (praegu *ajalugu*), *intelligenzia* < интеллигенция (praegu *intelligents*), *kriisis* < кризис (praegu *kriis*), *kultuura* < культура (praegu *kultuur*), *respublika* < республика (praegu *vabariik*) jne.

Vastava-alase kirjanduse kaudu on juba käesoleva sajandi 30-ndail aastail eesti keeles tuttavaks saanud vene laensõnad, nagu *kolhoos* < колхоз, *kolhoosnik* < колхозник, *sovhoos* < совхоз, *oblast* < область jt., mis üldtarvitatavaiks said aga alles pärast nõukogude korra taastamist Eestis.

Nõukogude perioodil on vene keele osatähtsus eesti rahvuskeele sõnavara täiendamisel tohutult kasvanud. Sotsialistliku majanduse ja nõukogude kultuuri hoogne arenemine Eesti NSV-s peegeldub ka eesti sõnavara pidevas kasvus. Seejuures on oma keele sõnatuletuslike vahendite kõrval uute sõnade loomisel kasutatud suurel määral vene keele eeskuju. Lisaks paljudele tõkelaenudele on aga viimase kümmekonna aasta jooksul tulnud eesti keeles tarvitusele ka rohkesti otseselt vene keelest või vene keele kaudu teistest keeltest laenatud sõnu. Nõukogudeaegsetest laensõnadest põllumajanduse alal mainitagu näit. *kombainer* < комбайнер, *zootehnik* < зоотехник, *koksagõss* < кок-сагыз, *baklažaan* < баклажан, *kabatsõkk* < кабачок jt. Tekstiiltootuse alalt on eesti keeles laiemalt tuntuks saanud sõnad *kaproon* < капрон, *bobrik* < бобрик, toiduainetetööstuse alalt *batoon* < батон, *pelmeen* <пельмен, *povidlo* < повидло jne. Rohkesti on laenatud eesti vetes tundmatute kalade nimesid, nagu *keta* < кета, *sevrjuuga* < севрюга, *vobla* < вобла jt. Vene keele kaudu on saanud eesti keeles tuntuks ka paljude NSV Liidu kaugete rahvaste nimed, nagu *adžaar* < аджарец, *evenk* < эвенк, *hakass* < хакас, *neenets* < ненец jne. NSV Liidu kaugemate rajoonide loodust, kombeid ja elukorraldust peegeldavatest sõnadest mainitagu näit. *aimakk* < аймак, *akõnn* < акын, *saksauul* < саксаул, *suhhovei* < суховей, *šašlõkk* < шашлык jt.

Eesti üldrahvalikus keeles kasutatavate sõnade kõrval on veel terve rida vene laensõnu tarvitusel üksikute erialade sõnavaras. Ka eesti teadusliku terminoloogia arenemisele on vene keel avaldanud suurt mõju. Eesti oskusõnade loomisel on sageli toetunud vastavatele vene terminitele ning mitmelgi puhul on neid laenatud otse vene keelest. Näiteks kannavad agronoomias mitmed muldade liigid venepäraseid nimetusi, nagu *podsooll* < подзол, *solonets* < солонец, *solontšakk* < солончак, geograafia alalt mainitagu *ovraag* < овраг, ajaloolises kirjanduses on kasutusel sõnad, nagu *dekabrist* < декабрист, *kurgaan* < курган, *obrok* < оброк, *semstvo* < земство jt.

Kui vaatleme nende kirjanduslikul teel laenatud sõnade keelelist külge, siis näeme, et kõik need hilised laensõnad on täielikult allunud eesti keele grammatilisele ja sõnatuletuslikule süsteemile ning muutuvad vastavate eesti sõnatüüpide eeskujul. Nende sõnade eesti keelele võõrad liited asendatakse harilikult eestipärastega. Näit. ленинский > *leninlik*, мичуринец > *mitšuurinlane*, адыгейский > *adõgee* [keel], адыгеец > *adõgeelane*, кулачество > *kulaklus*, шефство > *šeflus* jne. Verbe leidub nende hiliste laensõnade hulgas ainult üksikuid, needki on rahvusvahelistest sõnadest tuntud *eerima*-lõpulised, näit. *broneerima* < бронировать, *jaroviseerima* < яровизировать jmt.

Võrreldes suulisel teel laenatud sõnadega on kirjanduslike laenude levikuteed ja kodunemistingimused eesti keeles põhiliselt erinevad. Kui esimeste foneetiline külg peegeldab suuremal või vähemal määral vene keele või selle eri murrete häälduslikke erijooni, siis viimased püüavad võimalikult täpselt kinni pidada vene keele ortograafiast. Tänapäeval kõikjale ulatava trükisõna ja raadio kaudu saavad need uued sõnad kirjakeeles fikseeritud kujul kogu eesti üldrahvalikus kõnekeeles enam-vähem üheaegselt tuttavaks, tarvitsemata läbi teha pikaajalist kodunemisperioodi ning aeglast tungimist murrakust murrakusse. Samal põhjusel on aga ka nende laensõnade foneetiline külg veel suhteliselt vähe kohanenud eesti keele häälikulise ehitusega. Välja arvatud mõned sagedamini esinevad ja pikema traditsiooniga sõnad, nagu *bolševik* < большевик, *komsomol* < комсомол jmt., kus rõhk on siirdunud juba esimesele silbile, säilib nendes hilistes laensõnades harilikult veel algupärane rõhk, mida eesti keeles väljendab harilikult pikk vokaal või sõnalõpuuline pikk konsonant. Koos rõhuga püsib tavaliselt ka vokaal sõna lõpus, nagu sõnades *beluuga* < белуга, *haltuura* < халтура, *katjuuša* < катюша, *nastoika* < настойка jne. Samuti võivad nendes kirjakeele kaudu levinud laensõnades esineda võõrhäälikud š ja ž, mis eesti murrete ja kõnekeeles kaudu tulnud vanemates laensõnades on asendatud üldiselt s-iga. Vene helilised klusiilid б, д, з ja heliline з kui eesti rahvuskeele hääldusele täiesti võõrad häälikud antakse aga ka kõige uuemates laensõnades eesti keeles edasi ikka vastavate helitute häälikutega.

Tehes lõpuks lühikese kokkuvõtte neist seaduspärasustest, mille alusel on viimaste sajandite jooksul toimunud eesti keele sõnavara täienemine vene laensõnadega, jõuame järgmistele tulemustele:

1. Enamik vene laensõnu on tulnud eesti keelde koos vene kultuuri elementidega, peegeldades kahe naaberhva vahel valitsenud majanduslike ja kultuuriliste suhete mitmekülgust. Nende laensõnade levik eesti keeles on toimunud kahes suunas: ühelt poolt murrete ja kõnekeeles kaudu eesti kirjalikele, teiselt poolt kirjakeele kaudu eesti üldrahvalikku kõnekeelde. Kirjanduslike laenude osatähtsus eesti sõnavaras kasvab eriti nõukogude perioodil, mil suure vene rahva keel on saanud ammendamatuks rikastumisallikaks kõigi nõukogude rahvaste keeltele.

2. Sõnade laenamine vene keelest on sagedasti toimunud stiilistel põhjustel. Aidates kaasa uute sünonüümsete varjundite tekkimisele ning eesti sõnavara tähenduslikule diferentseerumisele, rikastavad need laensõnad eesti sõnavara mitte ainult kvantitatiivselt, vaid ka kvalitatiivselt.

3. Eriti tugeva vene mõju tõttu ühel või teisel alal on vene laensõna mõnel juhul astunud eesti keeles juba olemasoleva sõna kõrvale või viimase isegi välja tõrjunud. Selliseid sõnu, mille laenamiseks puudus otsene keeleline vajadus, on eriti rohkesti eesti idapoolsetes murretes, kus vene mõju on olnud pikaajaline ja tugev. Nendes murretes tõuseb hilisemate suulisel teel levinud vene laensõnade üldarv üle tuhande, kuna eesti kirjakeelde on neid laensõnu jõudnud umbes paarsada.

4. Kõige enam on vene keelest laenatud nimisõnu, konkreetsete esemete ja mõistete nimetusi, mis üldiselt iseloomustabki keeltevahelisi laenusuhteid. Kuid eesti kirjakeele sõnavaras on kodunenud ka rida vene päritoluga verbe, kõnekeeles ja murretes ka mitmeid adjektiive, adverbe ja teisi harva laenata-vaid sõnaliike, mis annab tunnistust eriti tihedatest keelelistest suhetest kahe rahva vahel.

5. Vene laensõnade rõhuv enamik eesti keeles kinnitab tõsiasi, et laensõnade lähtevormiks on harilikult ainsuse nimetav kääne. Harvadel juhtumitel tuleb aga eeldada lähtumist ka mitmuse nimetavast ning isegi kõrvalkäänetest (sg. genitiivist ja akusatiivist).

6. Vene keelest eesti keelde tulnud laensõnad alluvad eesti keele arenemise sisemistele seaduspärasustele ning kohanevad oma grammatilise, foneetilise ja semantilise külje poolest eesti keele olemasoleva sõnavaraga ning siin kehtivate grammatiliste normidega. Keele grammatilise ehituse peaaegu täieliku immuunsuse tõttu väliste mõjude suhtes alluvad ka kõige värskemad laensõnad eesti keele morfoloogilistele ja sõnatuletuslikele normidele. Laensõnade foneetiline külg vajab aga kodunemiseks teatavat ajavahemikku ning seetõttu võib hilislaene ära tunda nende häälduses ja kirjapildis esinevatest võõrapärasustest. Vanemad ja keeles sagedamini esinevad laensõnad on aga oma foneetilise ehituse poolest täielikult kohanenud eesti keelega.

Vene laensõnade kohanemisest eesti keele struktuuriga võib esile tõsta järgmisi momente:

- a) laensõnade allumine eesti keele astmevaheldussüsteemile;
- b) laensõnade kohanemine eesti keele deklinatsiooni- ja konjugatsiooni-tüüpidega;
- c) laensõnade lõppude kohanemine eesti tuletusliidetega;
- d) pearõhu siirdumine esimesele silbile;
- e) laensõnade kohanemine eesti keeles toimunud lõpu- ja sisekaoga;
- f) võõrapärase häälikute ja häälikuühendite asendumine eesti keelele omasematega;
- g) laensõnade tähenduslik mугanemine olemasoleva sõnavaraga laensõnade sisu kitsenemise või laienemise suunas.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Keele ja Kirjanduse Instituut*

Saabus toimetusse
15. VI 1955

ОБ ОСНОВНЫХ ЗАКОНОМЕРНОСТЯХ ЗАИМСТВОВАНИЯ И ПРИСПОСОБЛЕНИЯ РУССКИХ СЛОВ В ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

М. Я. МУСТ,

кандидат филологических наук

Резюме

На протяжении всей своей истории эстонский народ находился в тесных дружеских связях с русским народом, причем русский язык являлся одним из важных источников обогащения эстонского языка. В настоящей статье на материале более поздних русских (великорусских) заимствований прослеживаются закономерности заимствования и приспособления русских слов в эстонском языке. Исследование этих заимствований показывает, что подавляющее большинство слов заимствовалось вместе с теми новыми предметами и понятиями, которые перенимались у русских сосе-

дей. Сюда относятся, например, такие слова, как *sakoll* «система глубинных вёрш» < *закол*, *korup* «решетчатый задок саней» < *короб*, *leid* < *шлея*, *kiisel* ~ *kissell* < *кисель*, *kvass* < *квас*, *pussak* ~ *kussak* < *кушак*, *artell* < *артель*, *rajuk* < *наёк*, *polk* < *полк*, *kiiver* < *кивер*, *ranits* < *ранец* и многие другие.

Кроме русских заимствований, перешедших в эстонский язык устным путем, из русских говоров и русского разговорного языка в результате непосредственного соприкосновения представителей двух народов, в нем имеется также большое количество литературных заимствований, которые проникли в эстонский язык из периодической печати, научно-популярных книг и других видов печатного слова. Например: *bolševik* < *большевик*, *pogrom* < *погром*, *oblast* < *область*, *kolhoos* < *колхоз*, *kombainer* < *комбайнер*, *kabafšokk* < *кабачок*, *pelmeen* < *пельмень*, *vobla* < *вобла*, *suhhovei* < *суховей*, *kurgaan* < *курган* и т. д. Значение литературных заимствований особенно увеличивается в советское время, когда русский язык становится сокровищницей обогащения языков всех советских народов.

Однако не во всех случаях заимствование слова связано с появлением нового понятия и предмета — оно может быть обусловлено также различными чисто языковыми внутренними факторами и стилистическими причинами. Заимствования обычно принимают определенный специфический оттенок значения; со временем они приспособляются к словарному составу языка и могут способствовать образованию смысловых различий и усовершенствованию выразительных средств языка. Сравним такие синонимы, как *tolk* < *толк* и эстонские *aru*, *taip*; *koika* ~ *koiku* < *койка* и эстонское *voodi*; эстонское слово *kandma* и заимствование *nesima* ~ *nesima* < *нести*, которое имеет в эстонских диалектах значение «сносить в одно место (постепенно)» или «нести что-то тяжелое» и т. д. Наряду со специализацией значения заимствованного слова иногда имеет место также появление новых дополнительных оттенков значения. Так, *kormitama* < *кормить* обозначает в эстонском языке как «питать, хорошо питать, откармливать», так и «жадничать, запасаться, сбергать» и т. д.

В результате особенно сильного влияния русского языка заимствование становится в известных случаях вторым вариантом уже имеющегося в обращении эстонского слова, причем иногда оно даже вытесняет это исконное эстонское слово. Таких слов, в заимствовании которых не было прямой языковой необходимости, особенно много в восточных эстонских диалектах, которые испытали длительное и сильное влияние русского языка. В этих говорах насчитывается более 1000 русских заимствований, в то время как в литературный язык проникло всего около двухсот таких заимствованных устным путем слов.

На протяжении столетий эстонский словарный состав, а также основной словарный фонд непрерывно обогащались заимствованиями из русского языка, что свидетельствует о продолжительности и непрерывности связи двух соседних народов. Из русских заимствований, вошедших в основной словарный фонд эстонского национального языка, можно отметить такие слова, как *jaam* < *ям*, *porgand* < *боркан*, *sedelgas* < *седелка*, *pliit* < *плита* (кухонная), *voli* < *воля*, *riisikas* < *рыжик*, *nihkima* < *нюхать*, *tassima* < *тащить* и т. д.

Большая часть русских заимствований относится к категории имен существительных, причем эти заимствования обозначают чаще всего названия конкретных предметов и понятий. Но, кроме того, в эстонский общенародный словарный состав вошел также и ряд глагольных образований; в разговорный язык и эстонские диалекты проникло немало имен

прилагательных, наречий и других слабо поддающихся заимствованию слов, что говорит об особенно тесных связях русского и эстонского народов.

Русские заимствования в эстонском языке свидетельствуют о том, что исходной формой заимствования служит обычно именительный падеж единственного числа. В редких случаях заимствуется форма именительного падежа множественного числа (*pitski* < *спички*, *krutski* «увёртка, уловка» < *крючки*), а также формы косвенных падежей, например *ragra* < род. п. *багра* (*багор*), *laptui* «игра в мяч» < вин. п. *лапты* (*лапта*) и др.

Перешедшие в эстонский язык русские слова подчиняются внутренним закономерностям развития эстонского языка, приспосабливаясь с точки зрения грамматической, фонетической и семантической к нормам эстонской грамматики и словарного состава. Поскольку грамматический строй слабо поддается внешним влияниям, постольку даже самые поздние русские заимствования подчиняются морфологическим и словообразовательным нормам эстонского языка. Русские слова в эстонском языке подчиняются системе чередования ступеней и приспосабливаются к системе спряжения и склонения эстонского языка. Напр. *pliit*, род. *pliidi* < *плита* (кухонная), *torp*, род. *torba* < *торба*, *rood*, род. *roodu* < *рота*. Такие слова, как *kulak*, род. *kulaku* < *кулак*, *bobrik*, род. *bobriku* < *бобрик* склоняются по образцу эстонского слова *kuusik*, род. *kuusiku* «ельник»; большая часть заимствованных глагольных форм спрягается по типу *kirjutama* «писать» (*praavitama* «поправлять» < *править*, *kostitama* «угощать» < *гостить*) или *elama* «жить» (*lomima* < *ломить*) и т. д.

Чуждые и не свойственные эстонскому языку окончания и суффиксы заимствований заменяются обычными эстонскими суффиксами, напр. *татарка* > *tatar* ~ *tatrik* «греча», *башлык* > *paslik*, *капуста* > *kapsas*, *ленинский* > *leninlik*, *мишуринец* > *mitsuurinlane*, *кулачество* > *kulaklus* и др.

Фонетическое приспособление к структуре заимствующего языка требует определенного промежутка времени, в связи с чем в более поздних заимствованиях наблюдаются чуждые эстонскому языку черты как с точки зрения произношения, так и в написании слова. В самых поздних заимствованиях обычно сохраняется исходное русское ударение и, вместе с тем, также и конечный гласный, как, например, в словах *beluuga* < *белуга*, *haltuura* < *халтура*, *nastoika* < *настойка* и др. Более ранние и наиболее употребительные заимствования полностью подчиняются фонетическому строю эстонского языка. В таких заимствованиях ударение падает всегда на первый слог слова.

Не свойственные эстонскому языку звонкие согласные *б*, *д*, *г* и *з* всегда заменяются в заимствованных словах их глухими вариантами. В более ранних заимствованиях чуждые эстонскому языку звуки *ж* и *ш* заменяются звуком *-s-*, например *sinel* < *шинель*, *parisnik* < *барышник*, *lesima* < *лежать*. В заимствованных письменным путем и вошедших в эстонский литературный язык словах *ж* и *ш* сохраняются, например, *bak-lažaan* < *баклажан*, *šašlõkk* < *шашлык*, *menševik* < *меньшевик* и др.

Пути распространения, а также условия приспособления письменных заимствований коренным образом отличаются от распространения и приспособления слов, заимствованных устным путем. Благодаря общедоступности радио и печатного слова все эти новые слова уже в их литературной форме распространяются почти одновременно по всей территории, в

preделах которой rasprostranena estonская речь, ne pereживая postepen-ного и medленного perexoda iz dialekta v dialekt, kak это происходит s устными зайmstvovanijami iz russких говоров и razgovорного языка.

Институт языка и литературы
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
15 VI 1955

ÜBER DIE HERRSCHENDEN GESETZMÄSSIGKEITEN BEI DER ENTLEHNUNG UND DEM HEIMISCH-WERDEN RUSSISCHER LEHNWÖRTER IN DER ESTNISCHEN SPRACHE

M. MUST

Zusammenfassung

Die Analyse der aus der russischen (d. h. grossrussischen) in die estnische Sprache entlehnten Wörter zeigt, dass

1) der grösste Teil der Lehnwörter infolge der Übernahme der neuen Dinge und Begriffe, die man bei den Nachbarn kennen lernte, entstanden ist (*sakoll* 'das System der Reusen' <закол, *korup* 'Schlittenkorb' <короб, *kiisel* 'saurer Mehlbrei' <кисель, *artell* <артель, *ranits* 'Ranzen' <ранец u. a.).

2) Ausser den mündlich verbreiteten Lehnwörtern gibt es in der estnischen Sprache auch eine Anzahl literarischer russischer Lehnwörter (*bolshevik* 'Bolschewik' <большевик, *oblast* 'Gebiet' <область, *kombainer* 'Combineführer' <комбайнер, *kurgaan* 'Hünengrab' <курган), deren Bedeutung besonders in der Sowjetperiode wächst.

3) Die Entlehnung der Wörter geht nicht immer Hand in Hand mit der Entlehnung der Dinge und Begriffe, sondern kann bedingt sein von den inneren Faktoren der Sprache, von dem Bedürfnis nach neuen Ausdrucksmöglichkeiten. Das Lehnwort ist in diesem Falle oft ein Synonym der schon existierenden Wörter (vergl. *tolk* 'Sinn' <толк, 'Verstand' *aru*, 'Fassungsgabe' *taip*, *koika~koiku* 'Schlafstelle, Bettstelle' <койка, *voodi*, *säng* 'Bett' u. a.).

4) Die estnische Sprache hat im Verlauf von Jahrhunderten eine Bereicherung durch zahlreiche russische Lehnwörter erfahren. In den östlichen Dialekten ist ihre Zahl mehr als 1000, in die estnische Schriftsprache sind an die zweihundert Lehnwörter auf mündlichem Wege eingedrungen, wovon eine ganze Reihe zum Grundbestand des estnischen Wortschatzes geworden ist (*jaam* 'Station' <ям, *porgand* 'Mohrrübe' <боркан, *pliit* 'Herd' <плита, *voli* 'Freiheit, Willen' <воля, *nukkima* 'schnüffeln' <нюхать u. a.).

5) Am meisten sind aus der russischen Sprache Substantive, Namen konkreter Sachen und Begriffe entlehnt, ausserdem gibt es unter den Lehnwörtern auch eine Reihe von Verben. Im Gebrauch der estnischen Umgangssprache und Mundarten sind viele Adjektive, Adverbien und zu anderen Wortkategorien gehörende Wörter russischen Ursprungs.

6) Als Hauptregel gilt für die Ausgangsgestalt der Lehnwörter der russische Nominativ, seltener einer der anderen Kasus (*krutska* 'Angelhaken; Ränke, Posse' <gen. крючка, *laptuu* 'Ballspiel' <ak. лапту u. a.).

7) Die in die estnische Sprache entlehnten Wörter unterstehen den inneren Entwicklungsgesetzen der estnischen Sprache, indem sie sich nach ihrer grammatischen, phonetischen und semantischen Seite dem Wortschatz der lehnenden Sprache anpassen. Infolge des Konservativismus der gramma-

tischen Sprachstruktur unterstehen auch die neuesten Lehnwörter vollkommen den morphologischen und wortbildenden Normen der estnischen Sprache. Die phonetische Anpassung der Lehnwörter beansprucht eine gewisse Zeit und deswegen begegnen wir bei den späteren Lehnwörtern oft noch der ursprünglichen Betonung, es können auch Fremdlaute vorkommen u. s. w. (*haltuura* 'Kitsch, Pfuscherie' <халтура, *baklažaan* 'Aubergine, Eierfrucht' <баклажан, *suhhovei* 'heisser, trockener Wind' <суховей u. a.).

*Institut für Sprach- und Literaturforschung
der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 15. Juni 1955